

Cene ni rad sam odšel domov, vendar je brez ugovora ubogal očeta. Kar se je dalo naglo, je stopal po ozki gazi. Tisto pot je že včasih hodil ponoči. Vselej ga je bilo nekoliko strah. Toda tako zelo še nikoli kot tisti večer.

Bil je dovzeten za vtise. Ako je bilo prevzelo še Filipa, ki je bil po naravi trši in drznejši, kako je moralo prevzeti šele njega. Vse življenje ni toliko doživel kot tisti dan. Na to, da bi bil skoraj zmrznil v snegu, je bil na pol že pozabil. Mislil je samo na razbojnika. Niti malo ni bil podoben tistim, ki jih je poznal iz knjig. Ko ga je videl, ni verjel, da bi mogel komu storiti kaj žalega. In vendar je hotel vlomiti... In Peter je streljal nanj... Zdaj ga lovijo...

Kam je ušel? Kje je? To vprašanje mu je venomer strašilo po glavi. Ali ga ne bo srečal na tisti samotni poti? Zagledal je tenjo v belem snegu, vroče, vroče ga je spreletelo do peta. Kermavnar! Ne! Le deblo drevesa, čigar veje so bile obložene s snegom.

Mrzel pot mu je stopil na čelo. Še bolj se je podvizal. Slednjič je došel do doma. Šola je stala na samem, na koncu vasi. V gorenjih oknih se je svetila luč. Vsi še bedijo in ga s skrbjo pričakujejo. Olajšano, veselo mu je zaigralo srce.

Železna vrtna vrata so bila odprta. Vežna vrata so zlovešče zacvilila. Obstal je v temi, groza ga je spreletala od glave do peta. Ali ni nekaj tiho vzdihnilo in se prestopilo? Lovil je z rokama, da bi našel stopnišče in se povzpел navzgor. Toda zgodilo se mu je kot včasih ponoči, ko je na pol prebujen v temi iskal na prosto. Otípal je mrzlo steno, vežna vrata, vrata v klet — le stopnic ni bilo.

Kaj pa je to? Težko je dihal, a se je delal pogumnega. Kaj nima vžgalic? Da. Poiskal jih je v žepu, šele tretja se mu je vžgala.

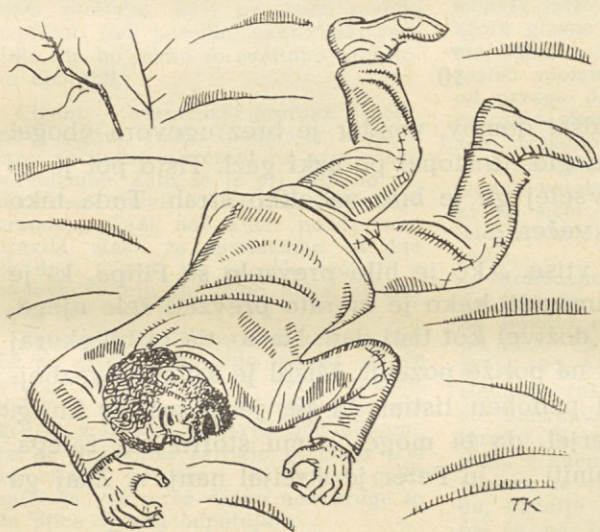
Ozrl se je v medli svetlobi in se prestrašil lastne sence. Zdaj mu je bilo vse jasno. Tam so stopnice. Toda nenadoma mu je kri pomrznila po telesu. Nekdo se je stiskal v kot ob stopnišču... Vžigalica mu je padla iz rok in ugasnila.

Zavpil bi bil, a od groze ni našel glasu. Napel je vse moči, le gluh stok se mu je izvil iz prsi.

V temi se je nekdo prestopil.

»Boš tiho!« je zasigal. »Da mi niti ne zineš!«

Cene ni vedel, kdo je. Tudi po glasu bi ga ne bil mogel spoznati. Toda čutil je, da je to Kermavnar. Bil je tiho. Tudi noge so mu bile ohromele. Ne bi mogel pobegniti.

»Tiho!« je oni strašno šepetal. »Tiho, ti pravim, tiho!«

»Saj sem tiho,« je slednjič rekel Cene; zobje so mu šklepetali.

Razbojnik je tiho zastokal, kakor da je premagal bolečino.

»Počakaj..., pomagati mi moraš,« je rekel z medlim glasom.

»Ranjen sem... Lovijo me! Prinesi mi kako cunjo, da se obvežem...«

Glas je bil prej proseč kot zapovedujoč. Cene se ni več bal. Kako naj se boji človeka, ki ga česa prosi? Oddahnil se je, vendar je bil še ves ohromel od zmedenosti in začudenja. Razvezal se mu je jezik, a zdaj ni več klical na pomoč. Saj bi tudi ne bilo pametno. Razbojnik bi se lahko maščeval.

»Kaj... kaj hočete?« je izjecljal.

»Kako cunjo mi prinesi... In požirek žganja... A ne tu... Skrij me kam, da me ne dobijo!«

Cene je za hip pomislil. Niti malo ni okleval, pomagal mu bo. Toda kako? V pritličju je bila mlekarna in velika klet. Oba prostora sta bila zaklenjena. Prvo nadstropje je zavzemala šolska soba s pritliklinami... Cene je mrščil čelo, misli so mu naglo delovale.

»Z menoj!« je rekel tiho in otipal stopnice.

Treba je bilo hiteti. Oče se lahko vsak hip vrne. Prestopal je po dve stopnici hkrati. Kermavnar mu je težko dihal sledil.

Tedaj so se v drugem nadstropju odprla neka vrata. Val medle svetlobe se je razlil čez del stopnic.

»Kdo je?« je zaklical trepetajoči, dekliški glas. »Kdo je spodaj?«

Nič. Cene in Kermavnar sta se stiskala v temen kot, da bi ju ne opazili. Nista se upala niti dihati. Srcé jima je burno razbijalo.

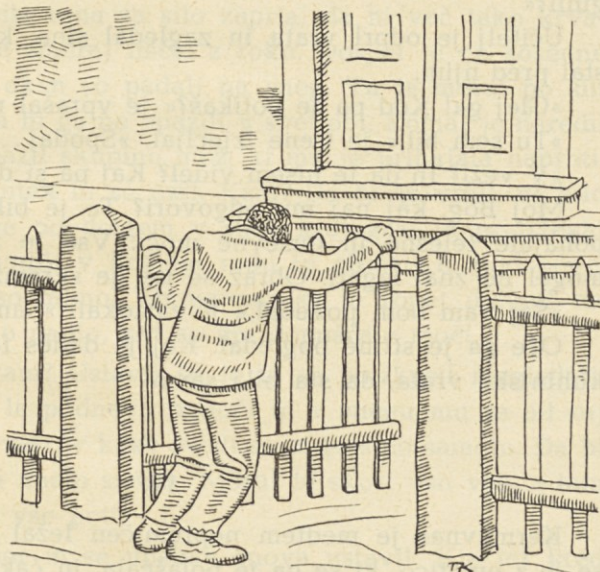
»Kaj je?« se je od zgoraj oglasila Cenetova mati.

»Ne vem,« je odgovorila Slavica. »Nič. Mislila sem, da nekdo prihaja.«

Svetloba je ugasnila, neka vrata so se zaprla. Zopet je bilo vse mirno in tiho.

Poleg šolske izbe sta bili dve sobici z razgledom na vrt. V eni je bila pisarna šolskega vodstva. Druga pa je bila skoraj prazna.

V kotu je stala velika omara z učnimi pripomočki, na nji se je prašilo nekaj nagačenih živali in mižica, na kateri so stale steklene posode za fizikalne poskuse. Poleg stara otomana, ki jo je bil prejšnji učitelj iz neznanega vzroka pustil v šoli. Na steni zemljevid in nekaj podob iz prirodoznanstva.

Cene je bil odprl v to sobico in prižgal vžigalico. Kermavnar je za trenutek obstal za vrati in se preplašen zazrl v nagačeno sovo, ki je s steklenimi očmi strmela z omare. Roko je pritiskal na prsi in trepetal. Zdelo se je, da se bo zgrudil. Opoitek se je do otomane in z vzdihom legel.

Cenetu se je zasmilil. To ni bil več razbojnik, ampak ubogo, preganjano bitje. Obraz mu je bil bled, lasje razmršeni, na begu je bil izgubil klobuk. Čevlji so mu bili razmočeni. Kamor je stopil, je pustil mokro sled za seboj.

Vžigalica je ugasnila, Cene je prižgal drugo. Ranjenec si je z rokavom obrisal posinele ustnice. V svetlobi so se mu bolno lesketale oči.

»Pojdi!« je zastokal. »Prinesi obvez! Hitro!«

Da, da. Cene je stal kot omotičen, tedaj se je zopet zavedel. Prinese mu, kar želi. Toda kako, da tega nihče ne bo opazil v hiši? O tem se tedaj ni vpraševal. Vodilo ga je srcé.

Tiho je zopet odprl vrata, tedaj je zaslišal korake. Nekdo je prihajal po stopnicah. Gotovo se je oče vrnil domov. Umaknil se je v sobico in brez diha prisluškoval. Oče je šel mimo in stopal v drugo nadstropje. Minuto pozneje se je Cene splazil za njim. Družina je bila zbrana v topli kuhinji. Kakor da se ne upa takoj vstopiti, je obstal za vrati.

»Moj Bog, ni ga bilo,« je slišal materin glas. »Saj te vendar ne bomo imeli za norca.«

»Pa je vendar že pred mano šel od Kljunovih,« je dejal oče z začudenjem. »Kakšna vražja zadeva pa je zopet to! Kam je izginil?«

Učitelj je odprl vrata in zagledal sina, ki je zmeden in blede stal pred njim.

»Glej ga! Kod pa se potikaš?« je vprašal nejevoljno.

»Tu sem bil,« je Cene izjecljal. »Spodaj... v veži...«

»V veži? In da te nisem videl? Kaj pa si delal spodaj?«

Moj Bog, kaj naj mu odgovori? To je bilo preveč. Cenetu so pohajale telesne in duševne moči. Vse je izgubljeno. Očetu ni mogel ne znal lagati. Obraz se mu je skremžil na jok.

»Saj vam bom povedal,« je zastokal. »Samo vam...«

Oče ga je strmé pogledal. Kaj je danes fantu? Potem je zaprl kuhinjska vrata, da sta bila sama.

11.

Kermavnar je medtem nepremičen ležal na otomani. Bojeval se je z omotico, ki se ga je polasčala, in čakal.

Preteklo je nekaj minut, niti četrte ure, njemu se je to zdelo cela večnost. Strah mu je tičal v kosteh. Med čakanjem so mu nevarnosti tistega večera živo stopile pred oči.

Zadet v prsi je bil padel z obrazom v sneg. V prvem trenutku je mislil, da je izgubljen. Tu sem, zgrabite me, naredite z menoj, kar vam drago! Od hiše se je razlegnil ženski krik. Nato se je oglasilo srdito renčanje psa. Na pol omotičen je pričakoval, kdaj bodo planili po njem in ga zvezali? Nič se ni zgodilo. Živa želja po življenju in po svobodi mu je dala novih moči.

Vstal je iz snega. Čutil je, kako mu nekaj toplega teče po životu. Kri! Zadrhtel je od groze in roko pritiskal na rano. Tiščal

jo je skozi obleko. Bilo je, kakor da hoče zadržati dušo, da mu ne ubeži.

Misel, da je ranjen, morda smrtno, ga je hromila. Toda strah mu je vlivaj nadčloveških moči. Slišal je loputanje nekih vrat, glasove več ljudi... Ako se hoče rešiti, ne sme izgubiti niti minute. Pobegniti mora, pa če potem tudi pogine kje na samoti.

Vas je bila medtem oživila. Streli in vpitje so bili priklicali ljudi. Prihajali so iz vseh hiš in vpraševali, kaj se je zgodilo. »Razbojnik Kermavnar!« je vpil Peter; s tem je bilo vse povedano. Nastal je obupen beg ranjenca pred preganjalci. Da ni imel treh zaveznikov: preplaha, teme in meteža, bi mu bila slaba predla. Tem se je moral zahvaliti, da ni padel kmetom v roke. Možje so begali vse križem, ga iskali in teptali njegove sledove.

Kermavnar je bežal za plotom, ni se upal stopiti na klanec. V mrazu se mu je bila rana za silo zaprla, da ni več tako krvavela. Vendar jo je še zmeraj tiščal z roko. Dospel je do sosedne hiše, svetli kvadrati oken so padali na sneg. Tu je moral po sili čez plot na klanec, da bi ga ne opazili v svetlobi. Komaj je naredil nekaj korakov, je opazil skupino mož, ki mu je prihajala naproti. Ustavil se je za trenutek in se ozrl. Kam? Da bi se vrnil, ni bilo več časa. Vrgel se je po dolgem v sneg kraj gazi in pridrževal sapo. Možje, ki so hodili v kozjem redu in gledali le pod noge, ga niso opazili, šli so mimo. Kermavnar se je zopet dvignil na noge in šel dalje tako naglo, kot so mu dopuščale moči.

Kam? Moj Bog, kam? Ustavil se je in se poizkusil razgledati. Kraj mu je bil znan le podnevi, ponoči in v snegu mu je bil tuj kot Amerika. Ven iz vasi, v kake svisli ali v gozdno samoto. Da bi se vračal v dolino, ni imelo smisla. Moral bi skozi vso vas, a tam so gotovo zastražene vse poti.

Stopal je navkreber in se upehan znova ustavil. Kje je? Pred njim se je dvigalo veliko, lepo poslopje. V drugem nadstropju so se svetila okna. Mimo hiše je pot vodila dalje v hrib. Na pobočju je stalo dvojje samotnih kmetij. Do njih je bilo pol ure, v snegu morda celo uro hoda. Potem pa ure in ure nič kot divja samota.

Pojemale so mu moči. Čutil je, da bo po njem, ako gre dalje. Obenem se mu je zazdelo, da nekdo prihaja za njim. Posluhnil je — ali so res koraki, ali mu le tako zamolklo bije srce? V stiski je stopil skozi priprta vrtna vrata. Ali je hiša zaklenjena? Kljuka se je vdala, stopil je v vežo.

V temi je zatipal ob steni in se oslonil na mrzel zid. Srce mu je burno razbijalo od strahu, ni se upal niti dihati. Prisluškoval je v

tihoto. In kaj zdaj? Vedel je, da tam ne more ostati. Saj to bi bilo, kakor bi se ljudem sam izročil v roke. In vendar se ni upal takoj na prosto. Ako ga kdo ne zasači, se mu morda posreči, da pobegne ponoči. Če bo še imel dovolj moči. Rana se mu je znova odprla. V prsih ga je zbadalo, v ustih je čutil okus po krvi. Oh! Oh! Zastokal je od bolečine in obupa. Da bi se vsaj mogel obvezati! Ako tega ne stori, bo izkrvavel...

Da, da. In zdaj leži na otomani, ves pogreznjen v temo. Vse je bilo tiho, le nad seboj je slišal neke korake. Tako čudno mu še

nikoli ni bilo v duši. In telo mu še nikdar ni bilo tako brez moči. Od detinstva ni poznal bolezní. Bilo je, kakor da se mu skozi rano strup preceja v telo. Lotela se ga je mrzlica. Udje so mu drobno drgetali, v očeh ga je žgalo. Pogrezal se je v oмотico. Obhajala ga je želja, da bi

zaspal in na vse pozabil. Zdaj pa zdaj se je že narahlo izgubil kakor v sen, same od sebe so se mu zapirale veke. Pred očmi so se mu v temi užigale mavrične iskre. Zdrznil se je, kakor da se je v strahu prebudil, preplašen zastrmel v mrak sobice. Ne, ne, strah mu ni dal spati. Bolečina pa je bila zmeraj hujša, kakor da mu zastrupljena puščica tiči v prsih.

Koliko časa je že preteklo, odkar je odšel Cene? Ali ga ne bo nazaj? Ali ga je ovadil in je vse izgubljeno? Ob tej misli je hotel vstati in oditi. Pa ni imel več dovolj moči. Glava, ki jo je bil dvignil, mu je zopet omahnila na otomano. Oh! Vzdihnil je. Na milost ali nemilost je bil izročén ljudem. Iz bridkega občutka onemoglosti mu je solza pritekla na lice.

Tedaj je zaslišal korake. Nekdo je prihajal. Vrata so se odprla, po stenah se je razlila medla svetloba. Kermavnar je pričakoval, da bo zagledal plahega dijačka. Oči so mu v grozi zastrmele v gospoda z naočniki in ozko bradico.

»Izgubljen sem,« je pomislil. To mu je vtilo toliko moči, da je sedel. Roke je iztegnil predse, kakor da se hoče braniti. Toda že se je zopet zgrudil nazaj na ležišče in zastokal. (Dalje.)

Tine Kos: *Kmečko dekle*, žgana glina

Poslednji rez

Ob razvoženi cesti, ki pelje med temnimi smrekovimi gozdovi navzgor v planine, je stala majhna, že razpadajoča žaga. Za njo se je podila Bistra. Po lesenih žlebih, ki so bili že stari in so močno puščali, je pritekalo do žage komaj toliko vode, da je le počasi gonila veliko vodno kolo. Če je žagar skotalil v voz grčavo deblo, se je od časa do časa kolo ustavilo, močno zaškripalo in se šele čez nekaj trenutkov pognalo dalje. Tudi vse ostalo je bilo že staro in obrabljeno; streha je kazala preperela rebra, leseno zobčasto kolo je poskakovalo, ker so mu manjkali zobje ali pa niso bili vsi enako dolgi, jarem, ki je bil ves lesen, se je močno tresel, ozki in na sredi izjedeni list ni tekel mirno in ni rezal naravnost, marveč se je zaletaval v deblo, kakor bi ga grizel. Tudi žagar sam je bil star in onemogel. Ime mu je bilo Štefun, žagi pa so pravili Štefunova, čeprav je bila v resnici last bogatega Kneza; toda odkar so pomnili ljudje, ni imela drugega žagarja.

Štefun je zjutraj z muko spravil zadnje deblo, ki je še ležalo pred žago, v voz. Dolgo ga je uravnaval, da je odžagal krajnik, še dalje se je mudil, da je odrezal prvo desko. Vendar zaradi tega ni bilo slišati hude besede iz njegovih ust. Kadar pa se je list zajedel v grčo in se ustavil, da je bilo slišati zvenenje velike žage, ki jo je Knez postavil spomladi pod Štefunovo, se mu je zmračilo nagubano lice in je zamrmral najhujšo besedo, ki mu je prišla na jezik. Tako je prisluškoval skoraj s sovraštvom novi žagi. Včasih se je bežno spominjal let, ki jih je doživel na svoji žagi, in dela, ki ga je opravil. Skoraj petdeset let, dan za dnem, v vsakem letnem času, v vsakem vremenu je spravljal debela v voz in rezal iz njih deske in late; če bi jih zložili tja spodaj pred novo žago, bi jih bil tak kup, da bi se skrila pod njim.

»In zdaj naj vse to pustim?« se je spraševal z bolestjo. »Res, žlebovi točijo, obe veliki kolesi, vodno in zobčasto, sta slabi, žaga ne teče več kakor nekoč, toda toliko še vedno nareže, da se Knezu tudi z njo večja njegovo bogastvo; lahko bi me pustil na njej ta leta, ki so mi usojena!«

Naslonil se je na steber in z žalostjo strmel na prazni prostor pred žago. Prejšnji mesec je bil še ves založen z debli, na desni pa so se v soncu bleščali visoki skladi desak in lat. Zdaj je tam ležalo le nekaj krajnikov. Toda žaga je še vedno pela kot nekoč, Štefunu se je zdel njen glas celo lepši.

Sredi popoldneva je prišel gospodar. Sprehobil se je pred žago, premeril razdaljo od nje do ceste in naposled zaklical žagarju: »Jutri bomo začeli s podiranjem!«

Že je hotel oditi, ko je stopil k njemu Štefun. »Ali ne bi počakali leto ali dve?« ga je bolj zaprosil kakor vprašal.

»Kaj pa misliš?« je odvrnil Knez smehljaje. »Da se ti lepega dne zruši na glavo! Popravljati se te podrtije ne izplača, zato sem postavil novo žago. Ona tam doli zreže trideset kubikov na dan, tale komaj enega! In kakšne so deske! Kar poglej jih! Gladke so in enako debele, tvoje pa kakor zgrizene in niti ena nima prave mere!«

Vsaka Štefunova beseda je bila zaman. Knez je še enkrat ponovil svoj sklep: žago bodo že jutri začeli podirati, na njeno mesto bodo postavili sušilnico za deske, Štefun pa bo na novi žagi zlagal krajnike, ker ne zna streči polnemu jarmeniku.

»Zreži že in se mi kmalu prikaži spodaj!« je gospodar ob koncu velel ukazujoče in se odpravil.

Čez dobro uro je Štefun vrgel zadnjo desko z voza. Potem je počakal, kakor bi nekaj premišljeval. Žalostno se je ozrl po žagi in prostoru pred njo. Niti drobnega hloda ni bilo več. A žage se mu ni dalo ustaviti, pustil jo je teči prazno. Ozek list se je premikal čedalje hitreje in se svetil v soncu kot luč. Staremu žagarju se je dozdevalo, kakor da prihaja od njega nenavadna svetloba, ki obliva vso žago; še brus tam v kotu se sveti od nje. Ker se je jarem le prehitro spuščal in je bilo nevarno, da se položi zobčasto ali vodno kolo, je končno le stopil k drogu in vrgel vodo s kolesa, da se je po nekaj minutah škripaje ustavilo. Še enkrat se je ozrl po svoji ljubljeni žagi in jo ostavil z negotovimi koraki.

Ko je prišel pred novo žago, mu je korak zastal. Četudi je to že videl, mu je bilo danes tuje in neprijazno. Pred žago so se dvigali ogromni skladi debel, pet ali šest delavcev jih je na posebnih vozičkih spravljalo po tračnicah k jarmeniku, v katerem je bilo kar ducat listov, ki so rezali celo deblo hkrati. Močan delavec je na prav takem vozičku odvažal že deske k cirkularki, kjer jih je drugi obrobiljal, tretji pa spravljaj na drugo stran žage in jih zlagal. Bil je trušč, da so Štefuna bolela ušesa, in takšen direndaj, da mu je kar plesalo pred očmi. A najbolj nerodno se mu je zdelo, da niso bili k žagi napeljani žlebovi in da ni imela vodnega kolesa, marveč je navaden jarmenik in cirkularko gonil parni stroj; ta se mu je zdel kot ogromna žareča pošast, ki žre žagovino in lesne odpadke, bruha iz sebe skozi visok dimnik črn dim in v jezi opravlja delo, ki so mu ga naložili.

»Hé, Štefun, pridi, pridi!« ga je poklical gospodar.

Štefun se je zdrznil in se počasi približal velikemu kupu krajnikov. Kakor mu je bilo po volji, da mu ni treba streči novemu jarmeniku in živeti v bližini parnega stroja, za katerega je veroval,

Dragan Renarić: *Košnja se bliža*, linorez

da se bo prej ali slej uprl ljudem in bruhnil iz sebe ogenj ter uničil vse okoli sebe, tako se je čutil ponižanega. On, ki je petdeset let žagal in zrezal na tisoče kubikov lesa, naj na stara leta zлага ničvredne krajnike? Njegova žaga pa naj stoji prazna in čaka, da bodo prišli in jo podrli?

Z nejevoljo in bridkostjo je opravljal naloženo delo.

Ko je zvečer sirena zatulila in so se delavci odpravili, je krenil na svojo žago. Ni maral domov, saj je vedel, da mu bo najstarejši sin Štefan, ki ga je postavil Knez za prvega žagarja, spet govoril samo o tem, kako je na novi žagi delo lažje, zaslužek boljši in koliko več zrežejo. Nocoj bi ga še težje poslušal kakor sicer. Sedel je v kot k brusu in se spet žalostno oziral naokoli. Mrak se je zgoščeval, le jarem se je še risal iz njega, vse drugo se je polagoma izgubljalo vanj. Zunaj je hrumela voda, padajoč z višine mimo kolesa v strugo. Na žagi sami je bilo tiho, kakor da je izumrla.

A Štefunu se je vse bolj dozdevalo, kakor bi kričala: »Lesal! Dajte lesa!« Ni mogel več poslušati tožečega klica, opotekel se je k drogu in spustil vodo.

Vodno kolo se je zamajalo in se začelo počasi vrteti, zobčasto kolo pa je zaškripalo, jarem se je zganil, se polagoma dvignil in se že hitreje spustil. List je hitreje in hitreje rezal temo, ki je prihajala od zunaj. Že se je premikal s tako naglico, da bi moral v nekaj minutah prežagati najdebelejše deblo. Kolesa so škripala, vsa žaga se je tresla.

Štefun je sedel na svojem mestu, se čudno smehljal in govoril v naraščajoč trušč: »Le suči se, suči, vodno kolo! Petdeset let sem spuščal nate vodo, zdaj sem jo poslednjič. Jutri te bodo razsekali! Zobača, škriplji, kolikor moreš, jutri te bodo vrgli v ogenj! Nič ne maraj, če ti manjkajo zobje, jutri ne boš imela nobenega več. In ti, list, ki sem te že tolikokrat pilil, reži temo, če nimaš drugega! Štefun je danes še žagar!«

Trušč je postajal vsak hip večji, od silne naglice jarma se je vsa žaga bolj in bolj tresla. Štefun se je končno le vznemirjen dvignil.

Tedaj je pod njim neznansko zahreščalo, žaga se je stresla, da ga je vrglo nazaj k brusu. Jarem se je v nekaj trenutkih cvileč ustavil, vodno kolo pa je drvelo še hitreje. Stari žagar je spoznal, da se je polomilo zobčasto kolo; pogнал se je k drogu. Toda preden ga je dosegel, je zunaj silovito zahreščalo, se nekaj časa lomilo, potem pa je bilo slišati le vodo, kako je padala na polomljeno kolo. Žaga se ni več tresla; strašna tišina je zavladala na njej.

Štefun se od groze nekaj časa ni mogel niti premakniti; ko se je zavedel vsega, kar bi se moralo zgoditi naslednjega dne, pa se je opotekel k listu, ga kakor pobožal in zašepetal z lažjim srcem: »Prav je tako! Žagal sem do konca!«

Vuli

(Iz angleščine A. Petrišič)

I.

Tam zgoraj v Škotski, v Cheviotskih gorah, se je rodil mali Vuli. Njega in še enega bratca so ohranili živa. Njegovega bratca zato, ker je sličil najboljšemu psu okolice, njega pa, ker je bil majhen, rumen lepoteč.

Svojo mladost je preživel Vuli kot pravi ovčarski psiček v družbi z izkušenim škotskim ovčarjem in starim pastirjem, ki ni imel dosti manj izkustev kot ona dva. Ko je bil star dve leti, je bil Vuli popolnoma dorastel in izučen v ovčarski službi. Poznal jih je vse od rogov pa do kopit. Njegov mojster, stari Robin, se je že slednjič tako zanesel na njegovo bistroumnost, da je čestokrat ostal vso noč v krčmi, medtem ko je Vuli varoval kuštrave bedake na gričih. Svojo učenost si je polagoma pridobival in po večini je bil razumen majhen pes, ki ga je čakala lepa bodočnost. Nikdar ni zaničeval tistega omejenega Robina. Stari pastir z vsemi svojimi slabostmi, s svojim večnim hrepenenjem po najljubšem stanju — pijanosti — in s svojim skodranim razumom je bil navadno surov napram Vuliju, in Vuli mu je to plačeval z nenadkriljivim spoštovanjem, da bi starega zato zavidal marsikakšen velik in moder mož. Vuli si ni mogel predstavljati višjega bitja, kakor je bil Robin. In vendarle so bile vse življenjske in duševne sile tega bitja udinjane za borih pet šilingov* tedensko, kajti Robin je služil pri malem živinskem prekupcu, ki je bil pravi lastnik Vulijevih varovancev. Ko je ta gospod ukazal Robinu gnati čredo v Yorkshire na sejem, je bil pri tej zadevi od vseh 376 prizadetih bitij najbolj prizadet Vuli.

Potovanje skozi Northumberland je prebil brez posebnih doživljajev. Čez reko Tyneo so prepeljali ovce na brodu in jih varno izkrcali na zakajenem South Shieldu. Visoki dimniki tvornic so pravkar pričeli svoje dnevno delo in bruhalo cele oblake hlapov in neprodirnega svinčenosivega dima, ki je zatemnil ozračje in visel nad mestom kakor ob bližajočem se viharju. Ovce so domnevale, da se pripravlja izredno močan vihar, in so se radi tega tako vznemirile, da so kljub svojima stražarjema zbežljale po mestu v 374 različnih smereh. To je Robina razdražilo do skrajnega kotic-ka njegove duše. Cele pol minute je neumno strmel za dirjajočimi

* 1 angleški funt = 20 šilingov po 12 pennyjev = približno 220 dinarjev.

ovcami in nato šele ukazal: »Vuli, privedi jih nazaj!« In po tem hudem duševnem delu je sedel, si pripalil pipo, izvlekel iz žepa svoje pletenje in nadaljeval svojo na pol dovršeno nogavico.

Robinov glas je bil za Vulija glas gospodarja. Ubral jo je v 374 različne smeri, ulovil in obrnil 374 različnih beguncev in jih zgnal do brodnikove hišice, kjer je Robin mirnodušno opazoval to njegovo početje.

Končno je Vuli — ne Robin — dal znak, da so zopet vse ovce skupaj. In stari pastir je nadaljeval s štetjem: »370, 371, 372, 373.«

»Vuli,« je dejal očitajoče, »še ena manjka.« In Vuli je, strtl od sramu zbežal nazaj, odločen, da prebrska vse mesto in najde pogrešano ovco. Ni minilo dosti časa, ko dopove neki dečko Robinu, da je že vseh 374 ovc na mestu. Sedaj pa je bil Robin v zadregi. Njegov gospodar mu je bil ukazal hiteti v Yorkshire. Vedel pa je tudi, da se ponosni Vuli ne povrne prej, dokler ne iztakne kje ovce, pa četudi bi jo moral kje ukrasti. Takšne reči so se bile že zgodile in vselej so se potem razvile v hude sitnosti. Kaj naj torej stori? Njegovih pet tedenskih šilingov je bilo na tehtnici. Vuli je bil dober pes, bila bi velika škoda, ko bi ga zgubil, toda gospodar mu je ukazal hiteti, in potem, če bi Vuli res kje ukradel kako ovco, da bi dopolnil število, kaj pa potem — in zraven tega še v neznanem kraju? Slednjič se je le odločil prepustiti Vulija usodi in je odrinil

Sv. Križ pod Golico

z ovčami. In kako je potem prišel do cilja, ne vemo, in nas zdaj ne zanima.

Medtem je dirkal Vuli po vseh cestah in zaman iskal izgubljeno ovco. Iskal je ves dan ter se je ponoči, ko je bil že ves izstradan in izčrpan poln sramu splazil nazaj k brodu, kjer je samo odkril, da mu je gospodar z ovčami odšel. Usmiljenja vredna je bila tedaj njegova žalost. Cvileč je begal sem ter tja, nato se je z brodom prepeljal na drugo stran in povsod stikal za Robinom. Vrnil se je zopet v South Shield in zopet tam iskal do jutra, iskal svojega malovrednega malika. Naslednji dan je nadaljeval z iskanjem in šestokrat se je peljal čez reko. Ogledal in ovohal si je vsakogar, ki se je pripeljal. Z veliko bistrumnostjo je preiskal vse krčme v okolici — a gospodarja ni našel. Naslednjega dne je dosledno in redno povohal vsakogar, ki se je prepeljal čez reko.

Brod je prevozil reko po petdesetkrat na dan in vsakokrat je prepeljal povprečno sto ljudi. In vendar ni Vuli zamudil nikogar pri pristajališču in je ovohal sleherni par nog, ki je šel čez — 5000 parov, 10.000 nog je tisti dan Vuli po svoje preiskal. In drugi dan in tretji dan in ves teden je vztrajal na svojem mestu in se ni menil za hrano.

Dan za dnem, teden za tednom je Vuli čakal na svojega gospoda, toda tega ni bilo. Brodniki so spoznali in spoštovali Vulijevo zvestobo. Skraja je zaničeval hrano in streho, ki so mu jo nudili, in živel je, ne da bi vedeli kako, toda izstradan do skrajnosti je slednjič pričel sprejemati njih darove. Dasiravno je začrtel ves svet, je ohranil zvestobo svojemu nevrednemu gospodarju.

Štirinajst mesecev po tistem dogodku sem ga jaz spoznal. Še vedno je na istem mestu vršil svojo trdo dolžnost. Popravljal se je bil medtem in dobil prejšnje obličje. Njegova ostro začrtana glava, obdana z belim dlakastim ovratnikom, in njegova koničasta ušesa so naredila iz njega psa, ki je vzbujal pozornost. Ni me več pogledal, čim je z vohanjem spoznal, da nisem tisti, katerega je on iskal; in vzlic vsemu mojemu prijaznemu prizadevanju si po desetih mesecih nisem pridobil pri njem nič več zaupanja, kot ga je imel kateri koli neznanec.

Dve polni leti je zvesta žival vztrajala ob brodu. Pa ne da bi se ne vrnil domov v hribe radi tega, ker bi se morda plašil velike oddaljenosti, ali zato, ker bi se pri vračanju izgubil. Ne, edinole radi prepričanja, da je Robin, njegovo božanstvo Robin želel, da on ostane tam pri brodu; in zato je ostal.

Nikdar nismo slišali, kaj se je zgodilo z Robinom. Nekega dne pa je prikorakal čez pristajališče močan živinski gonjač. In Vuli

je po stari navadi preiskal novodošleca, nenadoma se je vznemiril, dlaka se mu je nasršila, tresel se je, rahlo je zarenčal in vsi njegovi čuti so bili usmerjeni v gonjača.

Eden od prevoznikov, ki si tega ni znal razlagati, je zaklical tujcu: »He, mož, pustite našega psa na miru!«

»Kaj mu pa čem, videti je bolj, da on mene ne pusti na miru.«

Vsa nadaljnja pojasnjevanja so bila odveč. Vuli se je kar ves spremenil. Plazeče se je dobrikal gonjaču in mogočno je mahal z repom, prvič zopet po letih.

Zadostovalo je nekaj besed, da je bila stvar pojasnjena. Živinski gonjač Dorley je Robina prav dobro poznal. Tako se je zgodilo, da je nosil Dorley rokavice in ovratno ruto, kar je bil spletel sam Robin in kar je bilo nekoč Robinova last. Vuli je sedaj spoznal sledove svojega gospodarja in ker ni imel več nade, da bi zopet našel svoje izgubljeno božanstvo, je zapustil svoje mesto ob brodu in očitno pokazal, da hoče slediti lastniku Robinovih rokavic. Dorleyu je pes ugajal in vzel ga je s seboj med hribe v Devonshieru, kjer je drugič postal čuvar ovčje črede.

(Konec prih.)

Danica Gruden

Poslušam veter

*V sobi je tiho, le ura tika,
šteje minute mračnega dne.
Ko v noč se črno čas pomika,
le težo čuti ubogo srce.*

*Kaj bi se balo, kaj trepetalo,
saj bo pomlad! Njen dih je že tu!
Upanja malo je srcu ostalo,
ker ni na svetu več žarkov miru.*

*V sobi je tiho, le ura tika,
poslušam veter šelesteč.
Pomlad rože v travnike slika,
vsak strah bi bil odveč.*

Vrbji mlin

Tam, kjer se sredi doline cepi nova struga od stare in vodi čez gladko in široko korito ozka brv, stoje med drevjem mrke razvaline Vrbjega mlina. Sredi prednjega zidu zija še vedno oglodana odprtina nekdanjih vrat, zadnja stena se vzpenja pod vejevje košate vrbe, na drugi strani pa pada v globok in širok tolmun, po katerem plavajo mreine, kleni in postrvi. Zadaaj se še poznajo ostanki zapornic in ležišč, na katerih so se vrtela mlinska kolesa. Po grobljah naokoli raste s koprivami pomešano robidje. Iz temnih razpok lezejo kuščarice, legajo leno na sonce, se grejejo in zbeže ob prvem rahlem šumu spet v svoja varna skrivališča. Čez jez padajoča voda šumi v globeli, se peni in odteka v tolmun. Te razvaline so mi vzbujale v rani mladosti tisoč skrivnostnih misli in vprašanj. V moji domišljiji so se vsak dan znova dvigale iz razpada, rastle in se urejale v ponosno zgradbo zelenega povodnega moža, o katerem so pripovedovali, da prebiva tam nekje v bližini in potegne v valove vse nagajive in neposlušne otroke. Mimo njih sem hodil s svetim spoštovanjem in skoraj po prstih, da ne bi prebudil neznane preteklosti in jo priklical v sedanost. Kdo ve, kaj bi se potem zgodilo? Ali ne bi stopil skozi obnovljena vrata na gladko stezo priliznjen starec, me zvabil s seboj v mlin in me — saj bi bil lahko sam v mlinarja spremenjeni povodni mož! — vrgel med mlinske kamne in me zmlél. V obnovljeni preteklosti ne bi bilo to prav nič čudnega, saj so mi o starih časih pripovedovali tako neverjetne zgodbe, da me je oblival mrzel pot in so se mi lasje ježili. Tako je pač bilo nekoč, le sam Bog vedi kdaj.

Šele pozneje, ko že nisem več verjel v povodne može in strahotnost preteklosti, so mi povedali, kako je bilo z Vrbjim mlinom in njegovo usodo.

Pred davnimi leti, so dejali, je prišel iz neznanih krajev mlinar Štefan Vrban. Bil je visok, suh in čudaški. Kupil je že močno zanemarjeni mlin, se v njem naselil in mlel kmetom iz sosednih vasi koruzo in rž ter luščil v stopah ječmen. Z ljudmi se ni družil. Še v vas je zahajal samo ob nedeljah. Sicer je pa bil dober in pošten. Nikoli si ni odmaknil prevelike mere in revežem je mlel celo zastonj, zlasti kadar so pošiljali k njemu z vrečami oprtane otroke, kajti te je imel posebno rad.

Piskrovez Matija, ki je obhodil vso deželo in poznal vse ljudi, je pripovedoval, da je bil Štefan Vrban doma s Tolminskega. Tudi tam je imel mlin, le da takrat še ni bil sam. Imel je mlado ženo in

dvoje otrok. Pa se je prikradla od nekod nalezljiva bolezen in mu ugrabila vse tri. Tedaj se je Štefan zaprl vase, sklenil račune s svojo preteklostjo, prodal vse imetje in odšel daleč dol na Vipavsko.

Po tistem piskrovezovem pripovedovanju so ga ljudje gledali prijazneje in marsikateri je skušal napeljati pogovor z njim na njegovo preteklost, na

Tolminsko,
na ženó, otroka
in usodo,
a vselej zaman.
Štefan Vrban ni odgovarjal. Potisnil si je klobuk na čelo, postal je mrk in se obrnil v stran.

»Hudo mu je. Ne more pozabiti,« so menili ljudje

in niso več silili vanj. Tako je živel med njimi, vedno sam, kakor puščavnik in ljudje so se počasi privadili nanj.

»Dober dan!« je pozdravil Rondičev Francè, vrgel s pleč vrečo koruze in jo postavil pred mlinarja. »Presneto me je spotila,« je dejal in si otiral znoj. »Pa kaj hočeš, voza nimam, žena mi boleha in otroci so šele shodili. Tako moram vse opraviti sam. Imaš zadosti vode?«

»Zadosti,« je pritrdil mlinar.

»In dela tudi?«

»Tudi.«

»Preveč se ženeš. Le čemu neki? Sam si, nikogar nimaš in nič si ne privoščiš. Vsaj v gostilno bi kdaj stopil. Takole v nedeljo popoldne. Včasih je potrebno s kom se pogovoriti. Kar prijaznejše je potem življenje. Ti si pa tak samotar.«

Rondičevemu Francetu se je vrtel jezik kakor mlinsko kolo, mlinar Štefan je pa odgovarjal samo z »da« ali »ne«, a včasih je le z rameni zmignil.

Štefan je molče opravljal svoje delo. Dvignil je koruzo, jo odnesel po lesenih stopnicah do vsipalnika, jo stresel vanj, naravnal kamen in opazoval, kako se vrti. Skozi ozko odprtino lijaka pod

Narcise pod Golico

vsipalnikom so padala zlatorumena koruzna zrna naravnost v sredo mlinkega kolesa, se med gornjim in spodnjim kamnom drobila, mlela v zdrob in potem vsipala spodaj kot moka v široko leseno korito. Ropotanje mlinških kamnov se je zlivalo s klopotanjem mlinških koles in šumenjem vode v čudovito pesem enoličnosti. Takt so ji dajale stope, ki so se na koncu mlina dvigale in zopet spuščale v kovinaste kotanje, v katerih se je luščil ječmen. Štefan je poslušal to pesem. Bila je ljubljenska njegovega osamelega življenja. Morda mu je celo pripovedovala o daljnem Tolminskem, o nekdanjih časih, o ženi in o dveh otrocih, ki mu ju je vzela bolezen prav tedaj, ko sta namerjala prve korake na pot tiste rane mladosti, ki jo človek doživi le enkrat. Ob tej pesmi in njenem pripovedovanju Štefan Vrban ni slišal nikogar.

Nekega dne je pa mlinar Štefan Vrban le opustil svoje samotarstvo. Na Planini je srečal osirotelega dečka in ga pripeljal v svoj mlin. Mali Janez je tedaj postal učenček in Štefan mu ni bil samo mojster, ampak tudi oče. Ljubil ga je z vso tisto vročo ljubeznijo, s katero je v urah samote sanjal o svojih lastnih pokojnih otrocih. V tej ljubezni se je ves spremenil in pomladil. Celó zgovornejši je postal.

Janez je tekal po mlinu, plezal k vsipalnikom, naravnaval kolesa, ob prostem času se je pa kopal v tolmunu ali lovil ribe. Štefan mu je napravil celo čoln in sta včasih kar oba veslala v njem navzdol ali navzgor. Spomladi sta delala iz vrbovih šib piščalke, poleti pa iz trstičja pihalna vretenca. V jeseni sta lovila ptice. Po kletkah, ki sta jih sama napravila, so žvrgoleli liščki in čižki, tudi ščinkavci in krivokljuni. Nekoč sta ujela celo vodomca in Janez mu je moral vsak dan prinašati ribice v koritce, napolnjeno z vodo. V ujetništvu pa le ni dolgo vzdržal. Poginil je, in Janez se je ob mrtvi ptici močno razjokal.

Tako je mlinarju Štefanu in mlinarčku Janezu potekal čas v Vrbjem mlinu, da sama nista vedela kako. Pomlad se je umaknila poletju in za poletjem je prišla v dolino jesen. Priplazila se je od severa čez Hrušico. Najprej je razgrnila svoje rumene zavese po pobočjih Nanosa, Kolka in Čavna, nato jih je pa širila vse dalje in dalje doli v dolino. Od Krasa sem so se zbirali temni in nizki oblaki.

»Deževalo bo,« je dejal Janez, ko se je pred mlinom ozrl po nebu.

»Deževalo,« je pritrdil Štefan Vrban.

Usulo se je ponoči. Padalo je vse do jutra, ves dopoldan, ves popoldan, ves večer in še naslednjo noč. Lilo je kakor iz škafe. Prej suhi hudourniki so narasli v reke in reka se je razširila v veletok. Prestopila je bregove in se razlila čez njive in travnike

do polovice doline. Tudi pri Vrbjem mlinu, kjer sta se stikali stara in nova struga, je voda tako naglo naraščala, da je že proti večeru drugega dne vdrla v poslopje. Umazani valovi so pričeli majati ostarelo zidovje. Janez se je zbal. Splezal je v mlinu na vsipalnik in zajokal. Štefan je nemo strmel prédse in premišljeval, ali naj zapusti mlin in ga prepusti usodi ali naj ostane in se upira. Zaradi sebe bi ostal. Ni se bal nevarnosti in celó smrti same ne. Toda Janez? Da, Janez ne more in ne sme ostati! On mora na varno, mora v vas, do tam povodenj ne seže.

Prijel je dečka in si ga posadil na rame. S tem bremenom otovorjen je zabredel v vodo, segala mu je že do kolen in še više. Vse naokoli je odmevalo divje šumenje razbesnelih voda in nad njimi je ležala

poveznjena nepredirna črna noč. Štefan je poznal pot tudi po umu. Dosegel je kolnik na varnem strmem klancu, cesto in nazadnje vas. Do kože premočen je odložil fanta v gostilni, kjer so ga spravili spat.

Sv. Križ pod Golico

»In vi?« je vprašal gostilničar.

»Vrnem se v mlin,« je odvrnil Štefan.

»Ponoči? Po tej vodi? Ali ste znoreli? Živa duša se ne bi podajala v tako nevarnost. In če vam voda podere še mlin? Star je in ni več odporen. Pri nas ostanite!«

»Vrnem se,« se je odločil mlinar in gostilničar je vedel, da bi bil po tem Vrbanovem sklepu vsak ugovor bob ob steno.

»Še krajcarja ne dam za njegovo življenje!« je gostilničar dejal ženi. »V táki noči pa v táko vodo! Le kaj si neki misli?«

In tista noč je bila zares strašna. Pljuskanje dežja se je mešalo z divjim bučanjem vedno bolj naraščajočih vodá in ko se je mlinar bližal mlinu, je bredel umazano godljo že do pasu. Upiral se je le s skrajnim naporom, da ga ni potegnilo v vrtince.

Kaj se je zgodilo potem, o tem so pripovedovale samo razvaline nekdanjega Vrbjega mlina. Ko je dež ponehal in so se vode od-

tekle, so našli Janez in vaščani namesto mlina samo še strašno razdejanje. Porušeni so bili skoraj vsi zidovi, mlinska kolesa je odnesla voda in zraven vse, kar se ni držalo tal. Samo mlinar Štefan Vrban je še ležal mrtev pod ruševinami. Ko so ga izvlekli in preiskali, so našli v njegovi krčevito stisnjeni desnici zmečkan kos papirja in na njem izprano, a še vedno čitljivo oporoko:

»Mlin in svoje prihranke zapuščam Janezu. Pokopljite me pri mlinu! Štefan Vrban.«

Ko je Janez odrasel, je zgradil niže doli na varnejšem mestu nov mlin s stopami in mu čez leta pridružil še žago. Sedaj je tam veliko podjetje. V njem gospodarijo premožni Janezovi potomci. Tudi razvaline Vrbjega mlina še stojijo. Sredi prednjega zidu zija oglodana odprtina nekdanjih vrat, zadnja stena se vzpenja pod vejevje košate vrbe, na drugi strani pa pada v globok in širok tolmun. Vse naokoli je mirno in tiho, samo čez jez padajoča voda šumi v globeli, se peni in izgublja v strugi. Mimo razvalin hodijo otroci s svetim spoštovanjem in skoraj po prstih.

Anton Debeljak

Brenčelica in Stremuha

*Cvetè kraj ceste lipovka košata,
na bero vabi njen obilni med.
Od zore do temè sem šumna jata
prileta zdoma pa se vrača spet.*

*»Čebela, sladka muha, daj mi kruha!«
na čelnicah zapisano stoji.
In ves uljnjak, posebno pa Stremuha,
le časek zamuditi se boji.*

*Že tone za obzorje sonce sveto.
Noči se. Zadnjič odnesó še strd.
A glej, po cvetju pne se muha vneto,
ne splaši pač je s paše sama smrt!*

*Sladkobe polna zdrkne onemogla
Stremuha pod omotični bezèg.
Ko v nebu sine mednožolta krogla,
stre muho to Stremuho mlad mezeg.*

*»V starini so dejali: Ne lenari!
(ta mulec sam pri sebi dé glasno)
A mlajši to zdaj rajši poudari:
Prevelik trud ti škodi kaj lahko.«*

O lepoti slovenskih jezer

Malokateri košček zemlje je tako bogat naravnih lepot kot je gorenjski kot Slovenije. Ta prečudežna pokrajina, položena v varno zatišje skalnatega venca Julijskih Alp in Karavank, je po svoji naravni romantiki eno najidealnejših zatočišč izletnikov in popotnikov, kajti tudi najbolj razvajanemu očesu nudi toliko lepega, kakor malokatera bolj znana dežela. Slikovitost pokrajine se ne izraža le z alpskim ozadjem, ki s svojimi členovitimi skalnatimi grebeni prekaša fantastične zamisleke slikarjev, kajti v tem gorenjskem kotu je fantazija stvarstva prekosila slikovitost samo. Vedro, sončno nebo, krepko pa vendar milo podnebje,

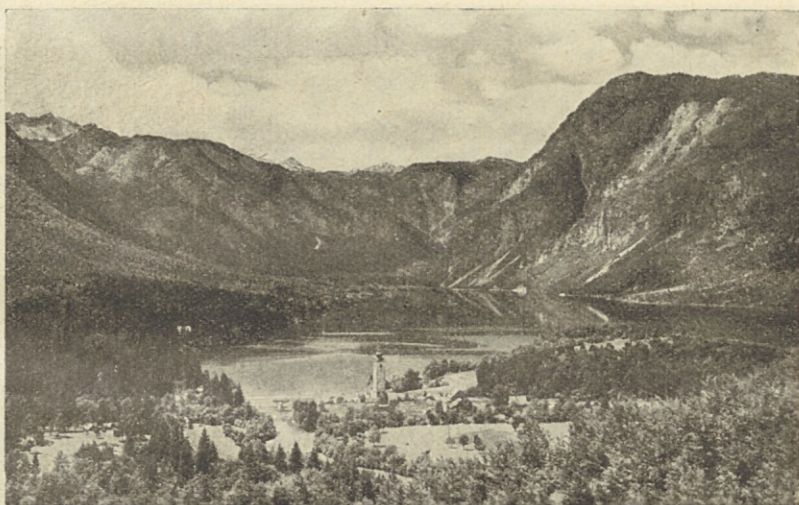

Blejsko jezero

planine, prelepi gozdovi, pašniki, skromno in dobro ljudstvo, z največjo ljubeznijo obdelana polja, travniki in sadovnjaki, nešteto planinskih koč, nežne in čiste gorenjske vasice — vse to kliče in vabi tujca. Najbolj izrazit pa je ta gorenjski kot zaradi svoje pokrajinske romantike, ki jo ustvarja njegovo vodovje. Planinski tok Save, ki je v tem delu Slovenije prava, deroča bistra alpska reka, je kakor ena sama prelepa pesem vedrosti in radosti. Skozi skalnate soteske drve peneči se hudourni gorski potoki, čez bele pečine padajo v globočine čudoviti slapi. In če so te hudourne, bobneče, bistre reke nekaka simfonija mladosti, zdravja, sile in kipeče drznosti, tako nas bodo jezera, ki so le-tu skrita pod vznožji gora, omamila s svojim sanjavi mirom in tišino. Te mirne, sinje ploskve slovenskih jezer, tolikokrat opevane v pesmih in ovekovečene v barvah, so kakor duša vse gorenjske pokrajine. Nihče ne more mimo njih, da ne bi odnesel seboj z njihovih bregov nepozabne vtise pokrajinske popolnosti.

Če zdravimo v udobnem avtobusu z Otoč po asfaltirani cesti mimo cvetočih travnikov in skozi dehteče smrekove gozdove, ali pa če krenemo peš skozi pravljичno sotesko šumečega Vintgarja, ali pa z vlakom, potem ko smo zapustili jeseniške plavže, nas bo na koncu ravnice, potisnjene v kot Julijskih Alp in

Karavank, pozdravila sinja bleščava Blejskega jezera. Kakor ogromen dragulj leži to jezero pod strmo pečino Blejskega gradu in z malega otoka se dviga bela cerkvice ter je vsa njegova okolica kakor paradiž, ki ga ni mogoče dovolj stvarno opisati. Mogočni Triglav, ta najvišji vršac jugoslovanskih gora ga čuva kakor nemi stražar, z druge strani ga štiti Stol in ves mogočen sklad Karavank, zeleni smrekovi gozdovi ga obdajajo in čuvajo od vseh strani. Ta čudežna lepota narave je že v prastarih časih vzbujala fantazijo ljudstva, kajti premnogo pravljic spleta zgodbo o postanku blejskega jezera; mnogotera pesnitev naših največjih pesnikov je bila spočeta na njegovih bregovih. Bela jadra se bleste na modri gladini, s čolnov se oglašajo petje romarjev, ki se vozijo na otok k zvonu želja. Bele palače hotelov se zrcalijo v vodi, radosten smeh kopalcev doni iz valov, v tihih, sanjavih gajih pa najde človek vso ubranost, ki mu

Bohinjsko jezero

Foto: J. Kunaver, Ljubljana

je more dati le tolikšna zgoščenost vseh lepot. Tajinstvene noči so prepolne poetične romantike, so tople in mile in v mesečini so s srebrom zalite stene gora. Preprostost narave in vse najpopolnejše ugodje od razkošnega hotela pa do skromnega penziona v slikovitih vilah je združeno v idealno skladnost vseh razvijenih turističnih pojmov. Kadar hodi človek okoli jezera, kadar se ziblje v čolnu na njegovih mirnih valovih, ali pa kadar ga gleda z viška gore, je to jezero svet zase, ta svet je zares »svet ubranih harmonij« kakor pravi naš največji pesnik. Kadar pa pokrije pozimi vso to nebeško pokrajino sneg, se pregne jezero s kristalno ploskvo ledu in prešerni smeh drsalcev doni v čisto, sončno tišino in čete razposajenih smučarjev vriskajo z bregov in planine gorijo v žaru zimskega sonca.

Po cesti, ki se z Bleda spušča v dolino Bohinjske Save, se vozimo ob tej bistri gorski reki kakor skozi eno samo pravljico pokrajino. Gozdovi ter vasice, pastirji ob svojih čredah, tišina gorskega sveta, silovitost alpskih sten, iz katerih šume žuboreči izvirki, Ajdovski gradec, prepoln zgodovinskih spominov na stare Slovence in slavno pozorišče Prešernovega epa Krsta pri Savici in tisoč pokrajinskih mikavnosti nas spremlja vse do Bohinjskega jezera.

Kakor je Blejsko jezero po svoji legi in načinu nekaka nežna ubranost živih barv, tako je Bohinjsko jezero v tem alpskem zatišju in sredi silovitih gozdov ter v skrajni bližini mogočnih skalnatih sten kakor živ izraz nekega nepopisnega sanjskega privida. Ta svet okoli Bohinjskega jezera je narava sama. Tu okoli ni razkošnih, modernih hotelov, tu ni nobenega strnjenege, hrumečega naselja, tu ne done v tihih nočeh zvoki veselega orkestra, tod okoli je nedotaknjen svet, nepokvarjen, tu je narava takšna kakor je bila pred tisoč leti.

Cerkvica svetega Janeza, stara, stara cerkvica samotari ob bregu in v vodi švigajo postrvi, te prelepe ribe gorskih voda. Mir in tišina je tolikšna, da je človek kakor na drugem svetu, kjer ni ne skrbi ne težav ne ničesar človeško hudega. Na ravnici ob jezeru tabore gozdovniki, gozdovi se namakajo v vodi, noči so mirne, jasne in sanjave. Voda je čista in bistra in kadar veslaš po gladini, ne veš, kaj bi občudoval; ali skrivnostne gozdove, ali planine, ali pa samega sebe, ker si odkril ta čudežni košček zemlje.

Planine kličejo in vabijo. Tisoči in tisoči romajo v Triglavsko pogorje, v to kraljestvo Zlatoroga, po vseh gorskih stazah boš naletel na navdušenega

Ribniško jezero na Pohorju

*Foto: V. Wagner, SPD Konjice
Kliše „Planinskega vestnika“*

turista. Ko se človek vzpne nad gozdove, ko začuti pod nogami kleno, živo skalo, je ves prerojen. Med skalami, med strmimi stenami in globokimi prepadi zajame človeka neko čudovito čustvo sproščenosti. Toda še bolj se človek začudi, ko zaide v tem skalnatem svetovju med jezera. Le-tu je že alpska višina, 2000 m. Zdaj smo v kraljestvu Sedmerih Triglavskih jezer. Jugozapadno od Triglava leže ta bistra alpska očesa sredi golega skalovja, kjer cveto pečnice (planike), kjer najdeš rdečo triglavsko rožo in rododendron. Ta jezera so kakor uganke, ki jih je stvarstvo položilo v naročje slovenskih Alp. Prvi dve jezери, Jezero pod Vršacom in Rjava mlaka, ležita severno od pota v Trento. Prvo jezero ob stezi skozi dolino Sedmerih jezer pa je Zeleno jezero tik pod vrhom Hribarice. Kmalu dosežemo Veliko jezero ter Jezero pod Tičarico, med katerima stoji slikovita planinska kočica. Poslednje je Črno jezero nad steno Komarče, pod katero izvira v silnem bobnenju slap Savice, ta južni izvirek naše bistro Save.

Prav gotovo je ta skupina jezer, ki prekašajo po svoji alpski romantiki vsa ostala, najbolj privlačen cilj vseh turistov Julijskih Alp. To alpsko ozemlje je pravcati centralni park, kjer je strnjena vsa raznolikost alpske flore in faune. Zgornja Triglavska jezera leže v živi skali sredi divje alpske samote, spodnja pa so deloma zaščitena po mogočnem gozdovju. Tu najdeš posamezne orjaške bore, ki so jih planinski viharji razklali, toda okoli in okoli je ljudska fantazija

Peto Triglavsko jezero

*Foto: Janko Skerlep
Kliše „Planinskega vestnika“*

ustvarila sto in sto pravljič. Niže spodaj je kraljestvo divjega petelina in jereba, zgoraj više boš naletel na čredo divjih koz in od vsepovsod te pozdravlja silovitost ter veličina in neizmernost skalovja.

Se dveh skromnih jezerc v tem kotu ne smemo prezreti. Dveh sinjih, pristrčnih jezerc pod Mangartom blizu Kranjske gore. To sta Belopeški jezери, ki sanjarita v zatišju gozdovja pod mogočnim skladom Mangartovih skal in če iščeš, človek, pašo za svoje oči in leka za dušo, pridi semkaj, kjer je tišina tolikšna, da bi jo lahko prerezal. Ko boš sedel na bregovih te čiste, prozorne vode, se ne boš mogel načuditi razkošnosti narave, ki je s tolikšno poezijo obdarila ta kot slovenske zemlje.

Vsa ta jezera so zgoščena po gorenjskem kotičku Slovenije. Organizacija tuj-skega prometa in turizma je do viška izvedena. Vsa pota, sleherna alpska steza markirana, vsepovsod najde razvajeni turist udobna planinska zavetišča. Pozimi nudijo okolice vseh teh jezer idealne terene za smuko.

Toda še eno jezero je v Sloveniji. Zapustiti moramo Gorenjsko, posloviti se moramo od bistrih in sinjih gorskih voda. Vračamo se ob deročem toku planinske Save in skozi Ljubljano pohitimo k Cerkniškemu jezeru v notranjski del te deželice, na slovenski Kras. Kolikšna sprememba! Čim dalje drvi vlak proti naši zapadni meji, bolj se izpreminja lice pokrajine. Po polju in travnikih so razmetane sive skale apnenca, struge rek so skrivnostne, nekako zagonetno poglobljene. To je Kras. Temne hoste Velikega Javornika nam zagrinjajo obzorje in ko se z Logatca podamo v Cerkniško kotlino, bomo kmalu opazili širono planjavo Cerkniškega jezera. Pokrajina je kraševita toda še vedno zaščitena od silnih gozdov. Tu so vode temne in skrivnostne. Na Gorenjskem izvirajo studenci iz žive skale in padajo v mogočnih slapih v globočine, le-tu pronicajo iz zemlje, teko nekaj časa po vijugasti strugi in se spet izgublajo nazaj v zemljo.

Cerkniško jezero je periodsko jezero. Nekako do polovice avgusta je jezer-ska kotanja zalita z vodo, potem pa se odpro podzemske zatvornice — in voda odteče. Kjer so poprej šumeli valovi, hodi zdaj kmet, pase živino ter kosi. Jezero je obdano s tihimi, silnimi gozdovi Velikega Javornika, Laznika, Kržne gore in Slivniške planine. Sekira podira tod orjaške bukve, v dolini ob jezeru pa obdeluje notranjski kmet svoja polja in senožeti.

Kadar prične odtekati voda jezera skozi podzemske ponore, ki jim je dalo ljudstvo imena Vodonos, Rešeto, Okence, se prične zanimiv ribolov. Množica rib zastane v globokih koritih in vsako leto polove silne množine tega ribjega blagoslova. Ta svet, ki je tako izrazil zaradi svojega kraškega značaja, nas vabi, da si ogledamo tudi ta košček zemlje, ki se prav po tej svoji kraški originalnosti tako bistveno razlikuje od Gorenjske.

Na zelenem Pohorju, pod katerim se vije zelena Drava skozi Maribor, bomo zasledili v sanjavem zatišju pragozdov majceno Črno jezero, ki leži tu kakor izgubljena sirota, kakor da ne spada semkaj. Jezerce je lahko dostopno in ko se bomo vzpenjali skozi prostrane pohorske gozdove, se bomo na njegove bregu prijetno odpočili.

Jezera so kakor očesa naše zemlje. V vseh pokrajinah izražajo svojstva in značaj domače zemlje. Na Gorenjskem so čista in bistra, tu so strnjena v romantiko planin in skalovja, v skalah so prosojna in resna, na Notranjskem zagonetna in tiha.

Vsa jezera pa vabijo in kličejo: Pridi človek semkaj na moje bregove, le pridi, saj si potreben počitka in oddiha. Življenje teče, teče... jezera pa bodo ostala, valovi njihovi bodo šumeli iz veka v vek. Le pridi, človek, k mojim sinjim vodam. Pripovedovali ti bomo pravljico iz davnih davnih dni, pri nas boš pozabil na vse skrbi in težave. Okrepčan in pomlajen se boš povrnil nazaj v življenje!

Zdaj je čas šolskih izletov. Dobro premislimo, kam se bomo podali. Prav gotovo ni vseeno, kje prebijemo dan izleta. Za obisk Triglavskih jezer bomo potrebovali dva dni. Napravite načrt, pripravite nahrbtnike in nič se ne obotav-lajte! Pomlad je tu. Jezera vabijo in kličejo!

Dr. Ivan Evangelist Krek

Dr. Janez Evangelist Krek se je rodil 27. novembra 1865. pri Sv. Gregorju nad Sodražico na Dolenjskem kot prvorojenec učitelja Valentina Kreka in njegove žene Marije, hčere župana Štupice iz Sodražice. Po očetu je bil Gorenjec. Kajti učitelj Valentin Krek je bil tkalčev sin iz Selc nad Škofjo Loko. Izhajal je iz samozavestnega, podjetnega in pogumnega prebivalstva lepe Selške doline. Krekova mati je pa bila doma v Sodražici, dve uri od trga Ribnice, središča Ribniške doline, ki je po vsej Sloveniji in preko njenih meja znana po svojih podjetnih, bistroumnih in dovtipnih izdelovalcih in prodajalcih »suhe robe«.

Po očetu je Janez Krek podedoval podjetnost in nezlomljivo neustrašenost, po materi pa veder značaj, dovtipnost in globoko vernost. Pa še eno dragoceno lastnost je podedoval po materi: veliko ljubezen do revežev. Krekova mati je bila namreč žena izredno dobrega srca in k njej so se zatekali siromaki od blizu in daleč; njen dom je bil pravo shajališče siromakov. Materin vpliv na sina Janeza je bil toliko večji in trajnejši, ker je oče kmalu umrl (4. marca 1875.) kot učitelj v Komendi pri Kamniku in je vso skrb za vzgojo šestih otrok odslej morala nositi mati. Preselila se je v Selca nad Škofjo Loko, kjer je po možu podedovala hišo »v Štoku«. Tukaj je Krek preživel svoja mlada leta, oziroma dobo počitnic v družbi kmečkih gospodarjev in gospodinj, ki so se radi zbirali v gostoljubni hiši Štokarjeve matere, in v družbi siromakov, katerim je bil Štok priljubljeno prenočišče, pa tudi bivališče v bolezni. In berači vsake vrste so bili odslej zvesti Krekovi spremljevalci skozi vse življenje.

Ob času, ko je l. 1876. prišel mladi Krek v gimnazijo, je vse naše časopisje obširno pisalo o vojskah, ki so se takrat vojevale na Balkanu za osvoboditev kristjanov izpod turškega jarma. Te vojske je sprožila hercegovska vstaja v letu 1875.; sledila je vojska Srbije proti Turčiji leta 1876., Rusije proti Turčiji leta 1877. in zasedba Bosne in Hercegovine po Avstriji leta 1878. Po naši domovini je takrat šel val narodnega in verskega navdušenja, češ, na razvalinah Turčije vstajajo samostojni slovanski narodi, križ zmaguje nad polumesecem; vsaka pokrajina, ki se oddrobi od turškega cesarstva, pomenja okrepitev slovanstva v Evropi. Že takrat je vzplamtela v Krekovem srcu želja, naj bi se na jugu Evrope ustanovila država, v kateri bi bili združeni Slovenci, Hrvatje in Srbi. Ta misel ga je v različnih oblikah spremljala vse življenje.

Bil je Slovan z dušo in s telesom, veroval je v vstajenje slovanstva in se je že na gimnaziji začel učiti slovanskih jezikov, v katerih se je pozneje tako izpopolnil, da je srbohrvaščino in češčino gladko govoril, bral je pa z lahkoto tudi knjige v ruskem, ukrajinskem, poljskem, slovaškem in bolgarskem jeziku.

Po dovršeni gimnaziji je vstopil Krek v ljubljansko bogoslovje in je v vsej tišini in skromnosti imel leta 1888. svojo novo mašo na Brezjah. To je bila prva nova maša, ki se je darovala v tej romarski cerkvi. Nato ga je poslal škof za štiri leta na Dunaj, kjer je napravil doktorat iz bogoslovnih ved. Stanoval je v Avgustineju, to je zavodu za višjo vzgojo duhovščine iz vse bivše monarhije. Tu so študirali Slovenci, Hrvatje, Čehi, Slovaki, Poljaki, Ukrajinci, Nemci,

Italijani in Madžari — v devetih jezikih se je govorilo v zavodu in Krek, ki je bil zelo družabne narave, je v razgovoru s svojimi tovariši spoznaval razmere pri vseh narodih nekdanje Avstro-Ogrske. Obenem se je pa v dunajskem vele-mestu prav posebno zanimal za takratni težki položaj delavskih množic in je proučeval socialno vprašanje. Z izredno širokim obzorjem se je mladi doktor vrnil leta 1892. v domovino in je kmalu postal profesor v ljubljanskem bogo-slovju.

V Ljubljani se pa nikakor ni omejeval samo na poklicno delo. Kajti okrog njega so se zbirali nešteti in iskali pri njem sveta in pomoči. Duhovniški stan je imenoval Krek »stan za druge« in je temu pojmovanju primerno uravnal vse svoje življenje.

Najprej so našli pot k njemu — dijaki. Učili so se pri gostoljubnem, veselem in prijaznem »gospodu doktorju« slovanskih jezikov in se pogovarjali z njim o verskih, socialnih in gospodarskih vprašanjih — sploh o vsem, kar je razgrevalo mlada srca. Krek je bil po svoji široki izobrazbi in srčni dobroti kakor ustvar-jen, da mu je človek zaupal svoje dvome in svoje težave. Iz vrste dijakov, ki so krajšo ali daljšo dobo zahajali h Kreku, imenujmo samo dve imeni: Otona Župančiča in Ivana Cankarja. Oba sta v svojih delih postavila umrlemu velikanu lep spomenik.

Za dijaki so prišli h Kreku delavci in delavke. Krek jim je ustanovil tri močne organizacije: 1. društvo za delavce; 2. društvo za delavke, ki je bilo prvo slovensko žensko društvo sploh, kar smo jih Slovenci imeli; 3. konsumno društvo.

Konsumno društvo, ki ga je leta 1895. Krek ustanovil delavstvu pod imenom: »I. ljubljansko delavsko konsumno društvo«, je prvo slovensko delavsko kon-sumno društvo sploh in se je tako mogočno razvilo, da je štel leta 1938. že 35 svojih prodajalnih širih Slovenije.

Za kmečko prebivalstvo je ustanovil Krek vrsto zadrug. Predvsem je širil misel, da mora imeti vsaka župnija svojo denarno zadrugo, svojo hranilnico in posojilnico.

Kajti s tem se na eni strani narod uči varčevanja, na drugi strani se pa preskrbi cenen kredit tistim, ki potrebujejo posojila. Takih denarnih zadrug se je po Krekovi zamisli ustanovilo zelo mnogo ne samo po vsem ozemlju Avstro-Ogrske, koder so pred vojno prebivali Slovenci, ampak tudi med Hrvati po Istri in Dalmaciji. Celo med Beneškimi Slovenci v Italiji je širil zadružno misel. Poleg denarnih zadrug se je po Krekovem prizadevanju ustanovilo po kmetih tudi mnogo drugih zadrug: za skupno prodajo kmečkih pridelkov, za skupno nabavo raznih potrebščin, za graditev elektrarne, za nabavo poljedelskih strojev, za pospeševanje živinoreje itd. Vse te zadruge so imele centralo v Zadružni zvezi v Ljubljani.

Podobno kakor delavskemu in kmečkemu stanu je skušal Krek z zadružni-štvom pomagati tudi obrtnikom.

Da bi se vzgojilo zadosti sposobnih delavcev in voditeljev zadrug, se je na Krekov predlog leta 1908. ustanovila v Ljubljani Zadružna šola, ki je bila prva šola te vrste v vsej Avstriji in za darmstadtsko zadružno šolo v Nemčiji druga v Evropi sploh.

Kako se je brigal Krek za gospodarsko povzdigo slovenskega naroda, priča tudi dejstvo, da se je leta 1908. ustanovila na njegov predlog prva slovenska trgovska šola v Ljubljani. Do tega leta Slovenci nismo imeli nobene javne ali zasebne slovenske trgovske šole. Celo Ljubljana je imela do takrat samo eno zasebno trgovsko šolo, ki je bila nemška; to je bila tako zvana Mahrova šola.

Krek pa ni skrbel samo za gmotno povzdigo slovenskega naroda; kajti človek ne živi samo od kruha, ampak potrebuje tudi vsestranske izobrazbe in zabave. Temu namenu so služile stotine izobraževalnih društev, s katerimi je Krek prepregel našo zemljo. Ker je manjkalo primernih iger za podeželske odre, je Krek napisal, oziroma po tujih vzorcih priredil sedem ljudskih iger. Krek je sploh izredno mnogo pisal in je vedno spremljal in podpiral vse svoje organizacijsko delo s peresom. Število njegovih razprav, člankov in notic gre v stotine in stotine. Največje njegovo delo je Socijalizem, kjer razlaga na okoli 600 straneh osnovne pojme o družbi in zgodovino socializma do konca 19. stoletja.

Krek je bil 13 let državni poslanec v bivšem dunajskem parlamentu in 16 let deželni poslanec nekdanje vojvodine Kranjske. Njegova zasluga je, da je med svetovno vojno sklenil Jugoslovanski klub, ki je združeval vse slovenske, hrvaške in srbske poslance v dunajskem parlamentu, tako zvano majsko deklaracijo, ki jo je 30. maja 1917. prebral v parlamentu predsednik Jugoslovanskega kluba dr. Anton Korošec in ki se glasi:

»Podpisani poslanci, ki so združeni v Jugoslovanskem klubu, izjavljajo, da zahtevajo na temelju narodnega načela in hrvaškega državnega prava, naj se vse zemlje monarhije, v katerih prebivajo Slovenci, Hrvatje in Srbi, združijo pod žezlom habsburško-lorenske dinastije v samostojno državno telo, ki bodi prosto vsakega narodnega gospostva tujcev in ki bodi zgrajeno na demokratičnem temelju. Za uresničenje te zahteve enotnega naroda bodo zastavili vse svoje sile.«

Krek je bil že takrat, ko se je prebrala ta deklaracija, prepričan, da bo prej ali slej prišlo do združitve Slovencev, Hrvatov in Srbov izven »habsburškega okvirja«; začasno je bil pa ta okvir potreben, ker je bilo samo na ta način mogoče med širokimi plastmi naroda širiti misel bodoče Jugoslavije.

To misel je Krek sam širil z največjo vnemo, čeprav je bil ob času deklaracijskega gibanja že zelo bolan. Vsa njegova ljubezen do naše narodne države se zrcali iz besed, ki jih je med boleznijo govoril goriškemu izgnancu Alojziju Resu:

»Vi vsi, ki ste seme izkrevavelega naroda, mislite le eno: kako boste združeni vse svoje moči, vse svoje zmožnosti, vso svojo ljubezen in vse svoje srce posvečali naši jugoslovanski državi, za njen procvit, kulturo in blagostanje.«

Dobre štiri mesece po deklaraciji je umrl 8. oktobra 1917. v Šent Janžu na Dolenjskem in je bil ob silni žalosti vsega naroda pokopan v Ljubljani.

Skoraj na dan njegove smrti se je po treh letih vršil 10. oktobra 1920. nesrečni koroški plebiscit. Takrat se je prav jasno pokazalo, kako je Slovincem Krêka manjkalo v prvih letih naše svobode. Če bi bil takrat še živel naš največji organizator, najsilnejši ljudski govornik, ki je kakor ribič zajel vse svoje poslušalce, bi nas bržkone — to je mnenje mnogih poznavalcev takratnih razmer — koroška nesreča ne bila zadela.

Krekova silna privlačna moč je izvirala iz njegove nesebične skrbi za druge. Oton Župančič je rekel o njem, da je bil Krek »mož, preprost in dober kakor vsakdanji kruh, genij ne za luksus, nego za potrebo, genij širokih mas«. Ivan Cankar je pa ob Krekovi smrti razložil za vse čase, zakaj so ljudje šli za Krekom s takim zaupanjem: »Narod je kakor otrok: brez dolgega premišljevanja in brez omahovanja previdi bistro, občuti brž, kdo mu daje in kdo mu jemlje. Zato so vroče, naravnost iz srca privrele solze ob grobu moža, ki je dal svojemu narodu vse in edino, kar je imel: svoje življenje.«

DROBNE ZANIMIVOSTI

O Norveški. — Komaj smo se malo oddahnili zaradi Finske, že ves svet govori in piše o Danski, o Norveški in Švedski. V vodah teh dežel se bijejo strašne pomorske bitke, toda mi bomo v tej številki samo pogledali na Norveško, da bodo Razorovci vedeli, kakšna je prav za prav ta dežela, o kateri je sedaj toliko govora in kjer zdaj ljudstvo trpi v grozotah strašne vojne.

O nastanku Skandinavskega polotoka nam pripoveduje norveška pravljica takole: Ko je ljubi Bog končal s stvarjenjem sveta, se je pojavil Satan, da bi si ogledal vsa ta čuda. Ko pa je zagledal toliko krasot sveta, ga je popadla zavist. Pograbil je največjo skalo in jo treščil na zemljo. Ta skala je padla v Severno morje — in je bila Skandinavski polotok. Bila je tako gola, da bi ljudje ne mogli živeti na njej. Tedaj pa se je spomnil ljubi Bog, da je še ostalo nekaj dobre zemlje od ostalih celin. In to prst je raztrosil po gorovjih Norveške in Švedske. Seveda pa je bilo to premalo, da bi ta zemlja

rodila blagostanje. Geologi pa pravijo, da je Skandinavski polotok poslednji ostanek stare in zelo velike celine, ki se je v davnih, davnih časih razprostirala čez vse Severno morje prav do Amerike in je bilo tedaj tod sila močnih gozdov. Toda morje je bilo močnejše. Polagoma, skozi tisočletja se je žrlo v zemljo, in tako je ostalo od te celine — le najvišji del: gorovja. In to je danes Skandinavija. Le 3 odstotke norveške zemlje je sposobno za poljedelstvo, na Švedskem malo več — 10 odstotkov. Od kod pa je to ljudstvo in kako živi, da se je vendarle povzpelo do vrste najbolj omikanih in najbolj kulturnih ljudstev? Ko so se arijski nomadi selili in ko so prepluli Vzhodno morje, so našli v Skandinaviji le malo prebivalcev finskega pokolenja, ki pa so jih novi naseljenci kmalu zrinili še bolj na sever med Laponce, ki so bili prvi gospodarji vse Skandinavije. Toda kako bodo novi naseljenci živeli v tej skaloviti deželi? Več možnosti je bilo. Postali so najprvo ribiči. Nešteti zalivi in fjordi, ki

Norveška pokrajina na skrajnem severu, kjer živijo Laponci

so nastali zaradi premikanja ledenikov, so nudili ribičem dovolj prostora za njihove mreže. Zalivski tok skrbi, da so vsa norveška pristanišča tudi pozimi brez ledu. Toda ribištvo ni moglo prehranjevati vsega prebivalstva. Postali so zato najboljši morjeplovci, ki jih poznamo v zgodovini po imenu Vikingi — in postali so najbolj drzni morski piratje. V njihova skrita pristanišča v fjordih se ni upala nobena druga ladja, saj je norveška obal tako členovita in tako polna naravnih skrivališč, kakor nobena druga na svetu. Izboljšali so svoje ladje in kmalu so plenili Vikingi na obali Angleške, Irske in Danske. Ko so tako odkrili morske poti do teh zemlja, so pluli še naprej v neznana morja. Že so se tresli pred njimi prebivalci obal Francije, Španije in Italije. Pridrli so celo s svojimi ladjami do Konstantinopla. V začetku 9. stoletja so Vikingi trikrat oplenili mesto Pariz. V istem času so Vikingi odkrili tudi otok Island in nekateri zgodovinarji celo trdijo, da so bili Vikingi s svojimi ladjami prvi Evropejci v Ameriki. Vikingi so imeli silno spretno in lahko brodovje, tako da so posamezne ladje celo po suhem lahko prenašali. Pripluli so celo do Bizanca in v Črno morje, nemoteno so pluli po Sredozemskem morju in so strahovali obalna mesta Španije, Italije in Afrike. V poznejših stoletjih so jih izpodrinili na morju Nizozemci in Angleži — Norvežani pa so polagoma ustanovili svoje kraljestvo, postali so najboljši morski ribiči, najbolj izkušeni morjeplovci (Norveška ima danes četrto največje trgovsko brodovje na svetu!), trgovci in prekopčevalci.

Norveška mesta so majhna, tiha, čista in mirna. Trondhjem je bilo glavno mesto starega norveškega kraljestva. Ima izvrstno pristanišče. Sedanje glavno mesto Oslo je zgradil danski kralj Kristian II. in se je zato do pred kratkega imenovalo Kristjanija. Leži v Oslo-fjordu v najbolj kmetijskem delu Norveške. Oslo-fjord se končava v Skagerraku, ki je pot v Atlantski ocean. Mesteca kakor Stavanger, Aalesund ali Kristiansand se prebude v jutru, ko zatuli sirena obrežnega prevoznega parnika. Bergen, v katerega se steka vsa trgovina norveške obale, je po železnici zvezan z glavnim mestom. Zgoraj na severu, onstran polarnega kroga, leži Narvik, pristanišče za švedsko železno rudo. Tromsø in Hammerfest sta važni izhodišči za kitolovce.

Norvežani se mnogo selijo v Ameriko, ker je zemlje premalo, da bi

vse preživela. Norveška je izredna zemlja, trda zemlja. Toda vsi Norvežani, četudi žive kot izseljenci, jo strastno ljubijo. Čeprav je več skale in več vode kakor črne, rodovitne prsti, vendar je to njih domovina. Ta košček zemlje je del njihove krvi in mesa.

Iz življenja termitov. — Termitov je okrog petnajst sto vrst. Mnoge vrste žive v drevesnih votlinah. Klasična bivališča termitov se nahajajo pa pod zemljo. Raztezajo se ta bivališča na mnogih krajih za cel kilometer in tvorijo tako rekoč cela mesta. Nad temi mesti se dvigajo visoke kupole, zidane iz lesa in peska, zlepljenega skupaj z nekakim lepilom, ki ga živalice same iz sebe izločajo. Zunanji del bivališča doseže osem metrov in človek bi se v tem prostoru lahko prav udobno nastanil. Pa tudi celo najmanjša bivališča termitov odgovarjajo merilu, dostojnemu človeka. So pa zgradbe od šest do sedem sto metrov visoke.

Središče bivališča je plodišče, dvorana kraljice, ki ima strop na pol okrogel in izglajen kakor steklo. Nižja nadstropja imajo celice za ličinke različnih razvojnih stopenj, nato skladišča živil, pogostokrat pokopališča s trupli umrlih termitov. Celo bivališče ali gnezdo je prepreženo z galerijami in hodniki, ki so zgrajeni primerno velikosti teh živalic. Da se lahko drug drugemu izognejo, so narejene ob straneh majhne vdolbine. Tam, kjer je promet močnejši, ga ravnata dva hodnika, točno kakor na pariških ulicah, kjer je promet določen samo v eno smer.

Temeljno vprašanje življenja pri termitih — vprašanje prehrane — je rešeno s tako popolnostjo, kakršno bi se morda našlo samo še pri nekaterih ribjih vrstah. Hranijo se s snovjo, ki se jo dobi povsod, namreč s staničjem dreves, korenin, trave. Kakor večina živali, tudi termiti ne morejo prebaviti celuloze. Nekaterim vrstam služijo za prebavo posebni paraziti v notranjosti termita, drugim posebne gobice, ki jih pridelujejo na posebnih poljih kakor mi na vrtovih.

Delavci, vojaki in nimfe. — Od treh glavnih kast termitske družbe — delavci, vojaki in okrivljeni plodilci (nimfe) — lahko jedo in prebavljajo samo delavci. Delavci so brezspolni, kakor tudi vojaki, in tvorijo želodec naselbine (gnezda). Ako hoče žuželka jesti, ustavi mimogredočega delavca, se ga dotakne, in on ji vrže iz sebe kroglico hrane. Nič se ne iz-

gubi v tej skrivnostni in cveteči republiki. Tudi trupla umrlih zaužijejo. Če se v kakem gnezdu nahaja preveč okrivljenih nimf, jim potrgajo noge, da se ne morejo brezkoristno gibati. Nato jih pitajo dobro, da se odebele in jih pojedo. V slučaju, da je vojakov preveč (ako prekorači njih število eno petino prebivalcev), jih sicer ne pobijejo, ker sto delavcev enemu izbornu oboroženemu vojaku ne pride v okom, pač pa jim ne dajo hrane in umrejo od gladu.

Vojaki so druga kasta. Oni so edina obramba prebivalstva. Oboroženi so z velikimi čeljustmi in škarjami. Ali njih zadnji del telesa je nezavarovan, zato čuvajo vhode v gnezdo (naselbine) tako, da molijo svoje čeljusti nasproti. Marsikateri vojak ima mesto glave velik in nenavaden aparat kakor nekaka brizgalna, iz katere brizga na sovražnika lepljivo tekočino, ki onemogoča gibanje.

Sovražnik, edini in večni sovražnik — so mravlje. Samo one lahko prodrejo v ozke hodnike termitskih poslopij. In mravlje se plazijo dan in noč okrog, iskajoč nezastraženega vhoda, da lahko presenetijo in napadejo vojake. Bojevniki se branijo junaško in se nikdar ne umaknejo. Če preti nevarnost, pokliče vojak z glasnim in zmernim žvižgom pomoč in odgovori mu vojaška godba od znotraj. Godba nastane tako, da živalice drgnejo glavo ob stene poslopja.

Pod kritjem bojevnikov, posebno vojakov z brizgalnami, podvzemajo termiti nočne izlete po hrano. Nekemu etnologu se je posrečilo, da je z bliskovito lučjo fotografiral tako mrčesno povodenj, ki je trajala več ur. Vojaki so korakali ob straneh. Ko so fotografijo povečali, so izračunali, da je štela armada tri sto tisoč termitov. Na en meter je prišlo 800 do 1000 živalic, ki jih je čuvalo 240 vojakov.

Kraljica in princ regent. — V eni izmed dvoran bivališča, v katerem se vzdržuje z nekako centralno kurjavo mnogo večja temperatura, kakor v ostalih delih vsega gnezda, živi kraljevska dvojica, kraljica in princ, njen mož, majhna, plašljiva živalica, vedno skrita pod njenim ogromnim trebuhom. Ta trebuh je poln jajčec. Kraljica izleže šest tisoč jajec dnevno, t. j. nekako trideset milijonov na leto.

Okrog tega belega nestvora, ki je dvajset do tridesetkrat večji od delavcev in vojakov, se peha tisoče živalic. Eni jo krmijo, drugi odnašajo jajca. Vojaki pa stražijo kraljičino telo pred

preveč razgretimi častilci. Ti častilci se trudijo dobiti košček od njene blesteče kože. In stara kraljica je vedno pokrita s častnimi, zaceljenimi ranami. Živi do pet let. Ko njena plodovitost začne ponehavati, jo umore. Po umoru kraljice, pojedo njeni služabniki njene ostanke z veliko radostjo.

Ženitovanjski izlet. — Delavci, vojaki, kraljica, principi so prav za prav prebivalci termitske države, ki je zvezana z železnimi zakoni. Ali z njimi, kakor rama ob rami, rastejo legijoni mladih živalic, z dolgimi, prozornimi peroti. One edine so sposobne za ploditev, one edine vidijo sonce, res da le za kratek čas, ko njih roj proti koncu tropičnega poletja izleti iz temne naselbine.

Pred tem ženitovanjskim izletom se umaknejo vojaki od vhodov, kakor na povelje. In v ogromnih oblakih hrume razburjeni roji iz stolpov in padajo v težkih množicah na zemljo. In na ostanke ženitovanjske slavnosti planejo mravlje, ki so jih že dolgo pričakovale, hrošči, celo ptice. Večkrat se posluži tudi človek teh »slaščic«. Na otoku Java prodajajo pecivo iz termitov, ki ima okus kakor testo iz mandljev.

Rojenje termitov je še malo raziskano in težko je razumeti, kako ostane ohranjena tista dvojica, ki v vsakem roju tvori temelj za novo naselbino. Zakaj v tem je smisel rojenja, kakor pri čebelah. Sicer pa je še marsikaj nepojasnjene pri teh žuželkah. Kako se na primer iz čisto enakih jajčec (razločka še dosedaj ni pokazal nobeden mikroskop) izležejo tako različna bitja kakor delavci, vojaki, kraljica, ali vodeče, okrivljene nimfe? Kako je mogoče, da se v majhnih telesnih termitov izvršujejo tako veliki procesi, in da postajajo te žuželke tako strašne uničevalke? Železniške tračnice, celi parobrodi, steklo — vse spremene termiti v prah, ter vsako snov žro na poseben način.

Termiti so onemogočili naselitev velikih delov Avstralije in Ceylona. In le mrzla ograja čuva dežele zmernega pasa pred temi uničevalci.

Koliko je zvezd? — S prostim očesom jih vidimo le okoli 7000. Zvezdoslovec I. E. Gore ceni, da se jih vidi skozi teleskop okrog 70 milijonov, dočim trdijo drugi znanstveniki, da se jih vidi skozi prvovrstne teleskope celo 100 milijonov. Mnogi astronomi računajo na podlagi svojih novih odkritij, da je v vsemirju 1.600.000.000 zvezd.

Izumitelj torpeda je bil Jugoslovan.

— Zgodovina pomorskih bitk pozna že v najstarejših časih goreče ladje, polite z lahko gorljivimi snovmi, ki so jih spuščali nasprotniki nad sovražno brodovje, da ga zažgo. Lahko bi rekli, da so bile te ladje prvi predhodniki torpeda.

Ameriški izumitelj parnega stroja, Robert Fulton, je tudi prvi delal poskuse, kako uničiti sovražno ladjo z eksplozijo, toda brez uspeha. Takrat se je tudi prvič pojavilo ime »torpedo«. Fulton pa ni imel uspeha.

Tudi za časa državljanske vojne v Ameriki so se bavili s podobnimi poskusi. Takrat so spuščali navzdol po reki male splave z eksplozivom. Toda uspeh je bil slab, ker ni bilo mogoče doseči eksplozije o pravem času.

Nekaj več uspeha je imel »torpedo na drogu«. To je bil kakih deset metrov dolg drog, privezan na kljun čolna na vesla. Ti čolni spominjajo na današnji »živi torpedo«, v katerem se nahaja človek, da ga vodi proti cilju.

Prvi, ki je prišel na idejo današnjega torpeda, je bil Jugoslovan Lupis, takrat avstrijski pomorski kapetan.

Rezultate svojih poskusov je zapupal prijatelju, angleškemu inženjerju Robertu Whiteheadu, ki je dal torpedu dokončni mehanizem. Na ta način je dobil torpedo ime (torpedo Whitehead) po njem, ki ga je izpopolnil in uvedel v prakso, ne pa po svojem resničnem izumitelju.

Prvi Whiteheadov torpedo je vseboval okoli 10 kg dinamita, poganjal

ga je stisnjeni zrak. Uporabljali so ga lahko samo na manjše razdalje. Premikal se je z brzino 10 km na uro. Imel je tudi napake: včasih se je dvignil na površino vode in se tako odkril sovražnikovemu očesu, ali pa se je usmeril proti dnu. Leta 1868. je Whitehead te napake popravil in prodal svoj izum britanski vladi za 15.000 funtov šterlingov. Tajnost je bilo mogoče obdržati samo pet let. Po tem času so imele že vse države svoja torpeda po Lupis-Whiteheadovih načrtih.

Kasneje je bilo mnogo podobnih izumov, a niti eden se ni bolje obnesel.

Zadnje čase so Japonci zgradili tako zvani »živi torpedo«. V njemu je prostora za enega moža, ki ga krmari. Prav tako pa delajo poskuse s torpedom, ki bi se ga dalo brezžično krmariti.

Torpedo so nekdanj spuščali v morje na isti način, kot rešilne čolne. Danes spuščajo torpedo, ki plava z osemkrat večjo brzino od prvega, iz cevi za spuščanje torpedov (lansirne cevi).

Današnji torpedo je dolg 7 metrov in vsebuje 150 kg eksploziva. Stisnjeni zrak, ki ga poganja s pomočjo posebnega stroja in vijakov, zadostuje za mnogo večjo oddaljenost, kot je razdalja na katero se more uspešno zadeti cilj.

Torpedo stane 800.000 do 1.000.000 dinarjev. Lahko si mislimo, koliko milijonov je že morje požrlo v tej vojni. In koliko milijard v svetovni vojni! Učinek torpeda je strašen. Niti največje oklopnice niso varne pred njim.

Kadar Donava prestopi bregove...